

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ У СТАНОВЛЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

Проблема становлення правових інститутів у сферах Євросоюзу є дуже актуальною. Засновані на високих принципах захисту прав людини, держави цього об'єднання повинні забезпечити недоторканність цих прав, захист від злочинних посягань. Знаряддям такого захисту є кримінальне право. У Євросоюзі діють кримінальні закони держав-учасників, норми, які приймаються владними органами співдружності, та норми міжнародного співтовариства. Співвідношення цих норм, їх взаємопроникнення, забезпечення прав людини та на цій основі дотримання принципу законності становлять важливе завдання дослідження.

Проблемою такого співвідношення активно займаються вчені в галузі міжнародного та кримінального права, а саме: І. І. Карпець, І. І. Лукашук, А. В. Наумов, Н. А. Зелінська, Петер-Алексис Альбрехт та інші.

Прийнятими в 1992 р. Маастрихтськими угодами був укладений договір про утворення Євросоюзу. Країни, що входять в Євросоюз, мають загальні напрями внутрішньої і зовнішньої політики, загальну валюту, торгівлю, сільськогосподарську, соціальну і регіональну політику, прагнуть до уніфікації законодавства в різних сферах (ст. 3 Договору про створення ЄЕС).

Підписаний в 1997 р. Амстердамський договір визнає інтеграцію в галузі кримінального права. Проте сфера кримінального права залишається суверенною для кожної держави, а будь-яка інтеграція відбувається виключно за правилами міжнародного публічного права, тобто шляхом підписання різних договорів між країнами — учасниками ЄС.

Відсутність єдиного європейського кримінального права і можливість вільного переміщення злочинців і їх капіталів усередині Євросоюзу призводить до негативних наслідків.

Перші кримінально-правові норми, що з'являються, належать до сфери протидії корупції і відмиванню капіталів, здобутих злочинним шляхом. Процес становлення європейського кримінального права починається з появи норм, направлених на боротьбу з економічними і антидержавними злочинами.

У Конвенції, яка стосується захисту фінансових інтересів Європейського Співтовариства, від 26 липня 1995 р. міститься визначення складів злочинів, скоєних європейськими чиновниками, які не можуть бути притягнуті до відповідальності тільки в рамках внутрішньодержавного законодавства, оскільки їх дії направлені проти інтересів Співтовариства в цілому.

Своєрідний уряд Євросоюзу в особі Ради ЄС, Європарламенту, Єврокомісії приймає нормативні акти, які набувають сили закону для кожної з країн-учасниць. Такі акти мають форму директив, які вимагають імплементації в національне законодавство. Директиви Євросоюзу мають ефект прямої дії в будь-

якій з союзних держав, не вимагаючи процедури ратифікації. Проте такі директиви не містять санкцій. Невиконання тих або інших положень на рівні приватних суб'єктів карається державою — членом ЄС на національному рівні. Отже, директиви Єврокомісії і конвенції країн — учасниць ЄС містять правові норми, санкції ж за їх порушення визначаються національним законодавством кожної окремої країни.

Суд ЄС вказує, що країни ЄС повинні забезпечити в своєму національному законодавстві єдині норми матеріального права, що передбачають покарання.

У сучасних умовах, по суті, відсутнє європейське кримінальне право. Країни Євросоюзу, незважаючи на високий ступінь економічної інтеграції, продовжують зберігати кримінально-правовий суверенітет, віддаючи перевагу національному кримінальному праву. Кримінальне законодавство країн Євросоюзу являє, в основному, систему кримінально-правових норм, що історично склалася, заснована на класичному науковому напрямі. Дія може тільки тоді каратися, якщо її караність визначена раніше здійснення дії.

Кримінально-правова законність має формальний і змістовний сенс. Перший аспект полягає в процедурі ухвалення кримінального закону, який може бути прийнятий тільки законодавчим органом.

Змістовний аспект законності складається з трьох компонентів: визначеності нормативних положень, виключення аналогії і зворотної сили закону.

В умовах Євросоюзу складається подвійне становище. Європарламент може узяти на себе функцію ухвалення (прийняття) законів. У сучасних умовах цей орган приймає директиви прямої дії в країнах Євросоюзу. Питання кримінальної відповідальності вирішуються законодавчими органами окремих країн, що в цілому не виключає дотримання формального аспекту законності — її державно-правової і юридичної форм.

Законодавець зобов'язаний виконати вимоги Союзу: закон повинен конкретно вказувати, яка поведінка карається, і визначити загрозу покарання за кримінально-протиправну поведінку, його вигляд і міру.

Такі закони повинні містити заборону аналогії, правозастосовувач не може визнати злочином дію, що не передбачена кримінальним законом. Поведінка не може каратися тільки тому, що вона схожа на іншу описану в законі дію.

Ідея «немає покарання без закону» лежить в основі обмеження влади і охорони особистої свободи від караючої держави. Французький кримінальний кодекс передбачав, що ніякий вчинок і ніякий злочин не могли каратися, якщо вони не були перед їх вчиненням передбачені кримінальним законом. «Ніякого покарання без закону» — це формула, на якій засновувалось німецьке кримінальне законодавство кінця XIX століття.

У проекті Конституції Євросоюзу у ст. 10.3 абз. 2 було заборонено принцип визнання злочином того, що визначено законом: «Дія може тільки тоді каратися, коли це покарання за законом було визначено раніш, ніж вчинялась дія». Але виникає питання про те, де міститься заборона кримінального закону. В той же час кримінальна відповідальність повинна базуватися на законі в охороні інтересів одного громадянина від їх порушення іншим.

Притягання до кримінальної відповідальності конкретної особи, що скоїла злочин, і застосування кримінального покарання допустимі тільки в межах кримінального закону і в повній відповідності до нього. Злочинність і караність діяння і інші кримінально-правові наслідки скоєння злочину визначаються тільки кримінальним законом, перед яким рівні всі особи, що скоїли злочин, незалежно від яких-небудь обставин.

Кримінально-правовій законності в країнах Євросоюзу сприяє організація Радою Європи співпраці в європейському регіоні з питань видачі злочинців, правової допомоги у кримінальних справах, про правопорушення відносно культурних цінностей, про «відмивання», виявлення, вилучення, конфіскацію доходів від злочинної діяльності. Підписана в основному країнами Центральної і Східної Європи Конвенція 1978 р. про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої вони є, також служить важливим засобом стабілізації боротьби із злочинністю. Можливе твердження про дієвість принципу законності у становленні кримінального права країн Євросоюзу. Проблеми його реалізації пов'язані зі взаємодією норм міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства.

У сучасному світі кожна держава має своє кримінальне право, яке забезпечує охорону визначеної соціальної структури та пов'язаних з нею звичаїв, традицій та ін. Кримінальне законодавство кожної держави відрізняється специфікою побудови окремих норм, класифікацією злочинів, покарань. Об'єднання такого законодавства є можливим шляхом розробки єдиних принципів його побудови, абстрагування від другорядних відмінностей.

Кримінальна політика на європейському рівні характеризується частковим погодженням боротьби з правопорушеннями, які мають відношення до фінансів та майна Європейського Союзу. Об'єктами європейської кримінальної політики є такі явища, як корупція, відмивання коштів, обманне призначення субсидій. Однак орієнтація на протидію конкретним злочинам є можливою за умови нормативних розробок загальних засад боротьби зі злочинністю. Це стосується проблем вини, стадій злочину та ін. Якщо законодавець орієнтує на визнання злочинним, наприклад, обманного призначення субсидій, то, якщо не розв'язані у нормативному порядку загальні питання, не може бути ефективною протидія цим злочинам. Обманне призначення субсидій є настільки поширеним поняттям, що кожне нецільове застосування субсидій є під загрозою застосування покарання. Зостається неясним, чи можна визнати злочином дію, яка скоєна з необережності, чи настає відповідальність за спробу обману, чи охоплюється одним складом злочину відмивання коштів та укриття злочинно здобутого майна.

Законність можна визнати європейською юридичною традицією. Держави Євросоюзу уявляли розвинуте законодавство та доктрину кримінального права, засновані на принципі законності. Однак сучасне багаторівневе вирішення питань у нормах кримінального права потребує їх погодження для забезпечення принципу законності. Інтенсивна інтеграція норм міжнародного та внутрішньодержавного кримінального права може перебігати у напрямку від міжна-

родного кримінального права до глобального кримінального законодавства. Однак цей процес не повинен заперечувати дотримання прав та свобод громадян, збереженню суверенітету країни та забезпеченню національної безпеки держав.

Досягнення цього завдання потребує розв'язання комплексу питань:

- про форми здійснення взаємозв'язку норм міжнародного та внутрішньодержавного кримінального права;
- про можливість включення обсягу приписів міжнародного права до внутрішньодержавного законодавства;
- про автономне застосування норм міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства;
- про пріоритетне застосування норм при колізії міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства.

Законність потребує розвитку загальноєвропейського кримінального права, заснованого на принципі вини, яке визначає базу та межі кримінально-правової караності, обов'язковості обґрунтування та домірності покарання вчиненому злочину.

Європейський Союз повинен знайти предметний компроміс міжнародних та внутрішньодержавних кримінально-правових норм, забезпечити реалізацію принципів протидії злочинності на основі законності.

Вирішення цього завдання повинне сприяти досягненню основних цілей ОБСЄ щодо створення умов забезпечення тривалого миру, співпраці в галузі безпеки, запобігання конфліктним ситуаціям в економіці, дотриманні прав і свобод людини.

Література

1. Кибальник А. Г. Введение в международное уголовное право. — Ставрополь, 2001.
2. Лукашук И. И., Наумов А. В. Международное уголовное право. — М., 1999. — С. 9.
3. Михайлов В. И. Международно- правовое регулирование борьбы с преступностью и его место в национальной стратегии борьбы с преступностью // Государство и право. — 2004. — № 3. — С. 103.
4. Наумов А. В. Влияние норм и принципов уголовного права на сближение уголовного права различных систем // Уголовное право в XXI в. — М., 2002. — С. 19.
5. Петер-Алексис Альбрехт. Забытая свобода. — О., 2006.
6. Права человека / под ред. М. Бурменского, В. Свинтова, Л. Заблоского, В. Семенова. — К., 1997. — С. 166.

Анотація

Кримінально-правова законність має формальний і змістовний сенс. Перший аспект полягає в процедурі ухвалення кримінального закону, який може бути прийнятий тільки законодавчим органом. Змістовний аспект законності складається з трьох компонентів: визначеності нормативних положень, виключення аналогії і зворотної сили закону. У статті розглядаються питання, пов'язані із особливостями реалізації принципу законності у кримінальному законодавстві РС.

Ключові слова: кримінальне право, законність.

Summary

Formal and essential issues of criminal responsibility make some contradictions on the way of harmonizing European criminal law. It is stressed in this issue that realization of legality principle in European criminal law is connected with intergovernmental relations and cooperation in criminal matters and supra-national criminal legislation formation.

Keywords: criminal law, legality.